

ବାଳଶିକ୍ଷା

(ବସୁପାଠବିଷୟକ ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡି ଡାକ୍ତରୀ ସ୍କୁଲ ପ୍ରମୁଦର ମୁଦ୍ରଣାଳୟରେ

ଶ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧଧରାବ ବର୍ମାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା

ବିରଚିତ ।

ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡି ଗଜପତି ପ୍ରେସ୍‌ରେ

ପ୍ରଥମବାର

ମୁଦ୍ରିତ ।

1906

ମୂଲ୍ୟ ଦିନିଅଣା

ଭୂମିକା

ପ୍ରାଥମିକ ଚେରାଲସ୍ ମନ୍ତ୍ରର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପଯୋଗାର୍ଥେ
ଏହିପରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଏହି ପୁସ୍ତକ
ଖଣ୍ଡିକ ଲେଖିବାକୁ ତାହା ହେଲା । ଏଥିରେ କେବଳ ବସ୍ତୁ-
ପାଠର ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ
ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରି ବସ୍ତୁପାଠ ମନୁଷ୍ୟରେ ଅତି କେତେ ବସ୍ତୁ
ଓ ବସ୍ତୁଗୁଣାବଳୀର ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇବାକୁ ପଡ଼ିବନି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରବନ୍ଧନରେ ପାଠକାଞ୍ଜିମୁଣ୍ଡି ନଗରର
ମୁନିମିପଲ୍ ଚେରାମାନ ଓ ଉଚ୍ଚରର ପ୍ରାଧିକାରୀ ପାଠିକ୍ୟ
ସେବକ ଶ୍ରୀ ଶାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ ଓ ଏ ମହାଶୟ ମନ
ରୁଚିକ ଦେଶିଦେଇ କେଶବ ଧନ୍ୟବାଦର ମାତ୍ର ହୋଇଅଛି
ଏକକମନ୍ତ୍ର ତାହାକୁ ଅନ୍ତରର ପଦ୍ମ ଧନ୍ୟବାଦ !
କରେ ।

ପାଠକାଞ୍ଜିମୁଣ୍ଡି }
୧-୨-୨୭ }

ଶ୍ରୀ ଦୟାକରଦାସମାନ ।

ବାଳଶିକ୍ଷା ।

ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଗୀତି ଓ ନାତି ଦେଖି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାତନକ୍ରର ସାହେବ ବାହାଦୁର ଯେଉଁ ନିୟମସବୁର ବ୍ୟବହାର ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପୁରନା କରଅଛନ୍ତି ତଦନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଗର ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପଯୋଗାର୍ଥେ ଏହି ନିମ୍ନରେ କେତେକ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛୁ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏହି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅବଗତ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ଭରସା କରାଯାଇପାରେ ଯେ ସେମାନେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ପାରିବେ । କେବଳ ଖୁଆ ପଢ଼ିଲା ପରି ପଢ଼ି ଚଲେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲାଭ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ ତାହା ବାଳକମାନଙ୍କ ମନରେ ଦାଗ ପଡ଼ିଲାପରି ରହିବା ଉଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାତରେକ୍ତରସାହେବଙ୍କ ମତ ଏହିପରି ବାଳକମାନେ ଗୁଡ଼ଶାଳାରେ ଯାହା ଶିଖିବେ ବାହାରକୁ ଅଧିକାଂଶ ଗାହା ଉପଯୋଗ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ଓ ପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ରହିବେ ସେହିଗ୍ରାମର ଗମସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ବଗୁରୁରୂପେ ତୁଳାଇବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ । ଜାତରେକ୍ତରଙ୍କ ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟାନୁସାରେ ବାଳକମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିପାରିବେ; ସେମାନେ ନିଜର ଭୂମିର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସ୍ବପ୍ନଶାଳୀ, ଭୂମି-ମାପ (Survey) ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରିପାରିବେ ।

କୌଣସି ବୃକ୍ଷ ବା ଅବଶ୍ୟକୀୟ ବସ୍ତୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖିପାରିବେ । ଏପରି
 ଛାତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ ଯେ ବାଳକମାନେ ନିଜେ, ନାନାପ୍ରକାର
 ନୂତନ ବସ୍ତୁ ଉଦାହରଣ କରି ପାରିବେ । ଏଥିନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମରୁ
 ବସ୍ତୁପାଠ ଉପସରୁପେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ । ଏଥିଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ
 ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ-ଶକ୍ତି ପରିମାର୍ଜିତ ହେବା ବସ୍ତୁରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରାଯିବ ।
 ଏହାର ସଙ୍ଗେ, ଚନ୍ଦ୍ରରଚାଟିନିମୟ ଶିକ୍ଷାଦିଆଯିବ । ଏହି ଦୁଇ ନିୟ-
 ମରଶିକ୍ଷା କେତେ ଅଧମ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପାରିବ; କେବଳ ମନ
 ଓ ଅଧବ୍ୟାୟ ଅବଶ୍ୟକ । ଏହାର ଉନ୍ନତିର ପରିମାଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ
 ନିମର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସ୍ଥଳବଶେଷକୁ ଦେଖି ଓ ବାଳକର
 ବୟସ ଓ ଜ୍ଞାନପ୍ରତି ଲକ୍ଷ ରଖି ଶିକ୍ଷକମାନେ ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇବାର
 ଉଚିତ । ଚନ୍ଦ୍ରରକ୍ଷର, ବୃକ୍ଷବସ୍ତୁ ବୋଧ କରାଇବାକୁଅଛି । ତେବେ
 ପେଡ଼ା ଶେଖାର ବାଳକମାନେ ଅଧିକ ବସ୍ତୁ ବୁଝିପାରିବାକୁ ଗନ୍ଧମ
 ବବେଚନାହେବେ ଯେହ୍ନେ ଶେଖାର ବାଳକମାନଙ୍କୁ “ବୃକ୍ଷର ଶରୀର
 ମୁହଁନାଲରେ ନିର୍ମିତ” ଇତ୍ୟାଦି ବସ୍ତୁ ବୋଧ କରାଯାଇପାରିବ ।
 ପୁନଶ୍ଚ ଖଣ୍ଡେ ଖୁଣିଲା କାଠ ନେଇ ପ୍ରଥମରୁ ତାହା ତୌଲକର
 ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ ଜଳ ଗେରନକର । ଏବେ ଏହି ଓହା କାଠ ଖଣ୍ଡକୁ
 ଭୁଲିଲେ ଅଧିକ ଭାରି ଦେଖାଯିବ । “ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ତୌଲ
 ମଧ୍ୟରେ ଭେଦର କାରଣକି ?” ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନଗତ୍ କରା ଯାଇପାରେ,
 ତନ୍ତ୍ର ବାଳକର ଜ୍ଞାନ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରବୋଧନ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଏହି
 ପାଠର ଉନ୍ନତି ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରରଚାଟିନି ଅର୍ଥାତ୍ ବାଳକ
 ମାନଙ୍କ ଖେଳା । ଖେଳା କ୍ରମରେ ବା (କଥାଛଲେନ ବାଲାନୀ
 ନାତି ପ୍ରଦୀପ କଥାଦେ) କଥା-ଛଲରେ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ଲେଖା,
 ପଢ଼ା ଓ ନାନାବସ୍ତୁଙ୍କ ନାତି ବୋଧ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି

ଖେଳାଦ୍ୱାରା ବାଳକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି-ଶୃଙ୍ଖଳ, ମନୋଭ୍ରାମ, କଥୋପ-
କଥନ ଶକ୍ତି, ମୂରଖ-ଶକ୍ତି ଓ ଦ୍ରବ୍ୟରୂପ ଇତ୍ୟାଦି ବୁଝିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।
ଏହି ଶିକ୍ଷା ଫ୍ରେବେଲ ନାମକ ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବାଳକର ଖେଳାନିମନ୍ତେ “ବାଟୁଲ”
ନିରୂପଣ କରିଥିଲେ; କାରଣକି ବାଟୁଲ ସହଜରେ ଗଡ଼ିବ ଓ କୋଣ
ନଥିବାରୁ ଆଦାତ କରିବ ନାହିଁ । ଭଲ ଓ ରଙ୍ଗ ଓ ଓଜନର
ବାଟୁଲଦ୍ୱାରା ବାଳକମାନଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣ, ଓଜନ ଓ ଗଣନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ
ଯାଇ ପାରିବ । ବାଳକମାନେ ଅନୁକରଣଶୀଳ; ଅତଏବ ଏମାନଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁସବୁ ମାଟିରେ ତୟ୍ତର କରାଇବା
ଶୁଦ୍ଧ । ଏହିପରି ତୟ୍ତର କରି ଜାଣିଲେ, କେଉଁ ସଦାର୍ଥ
କେତେ ଘୁର କରାଯାଇପାରେ, ସେଥିରେ କେତେ ସରଳ ରେଖା,
କେତେ ବକ୍ର ରେଖା, କେତେ ଉପରିଭାଗ, ପଦାର୍ଥ ସବୁର ତୟ୍ତର
କରିବା ଗାଢ଼ି, ଆକାର ଓ ପରିମାଣ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝାଇବାକୁ
ହୋଇ ପାରିବ । ବସ୍ତୁପାଠ ଓ ବର୍ଣ୍ଣରଚନା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବର୍ଷଦ୍ୱୟରେ
ଶିକ୍ଷା ବହୁଗର ନିୟମାବଳ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଯେଉଁ
ପ୍ରକାର ପାଠ ଅବଶ୍ୟକ ସେଥିରୁ କେତେକ ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ
ଦିଆଯାଉଅଛି । ଶିକ୍ଷକମାନେ ପାଠ ସବୁ ଏହି ଆଦର୍ଶରେ ତୟ୍ତର
କରିବେ ।

ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ—ବସ୍ତୁପାଠ ।

ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ—“କାଚଖଣ୍ଡ” ।

ଏହି ବସ୍ତୁ ବର୍ଷଦ୍ୱୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ
ଅର୍ଥାତ୍ (୧) କଳାପତ୍ର, (୨) ସାମାନ୍ତର, (୩) ପୋଷ୍ଟକନା, (୪)
ବାଜି, (୫) ବହୁଧ ବର୍ଣ୍ଣର କାଚଖଣ୍ଡ, (୬) ପଟାଖଣ୍ଡ, ଦର୍ପଣ,

ବୋତଲ ଭରିବି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ଏହି ଶ୍ରେଣୀରେ ବସ୍ତୁର "ନାମ, ଅକାର, ବର୍ଣ୍ଣ, ପରିମାଣ, ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଜାଣି ପାଇବା ବିଶେଷ" ରୂପ-ସବୁ ଶିକ୍ଷାଦିଅର୍ଥବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ପାଠର ବିଷୟ ।

ନାମ—କାତ ଖଣ୍ଡେ ଦେଖାଇ ଏଥିର ନାମ ବାଲକ ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବାହାର କର; ତହିଁ ନ ପାଇଲେ ବୁଝାଇ କହ ।

ଅକାର—ଏଥିର ନିଶ୍ଚିତ ଅକାର ନାହିଁ; ତତୁଷ୍ଟୋଣ ବା ତକା ଯେଉଁଠିର ହୋଇଥିବ ତାହା ବୁଝାଇ ଦିଅ । ତତୁଷ୍ଟୋଣ କେତେକ ବସ୍ତୁର ନାମ ବା ତକା ବସ୍ତୁର ନାମ କୁହାଅ । ଏହି ବୋଧନାଦ୍ୱାରା ବାଲକମାନେ ଏହି ଦୁଇ ଅକାର ଭଲରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲାପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କର ।

ବର୍ଣ୍ଣ—ପ୍ରଥମେ ବାଲକମାନେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ବର୍ଣ୍ଣ ପରୀକ୍ଷା କରି ପରେ କାତଖଣ୍ଡର ବର୍ଣ୍ଣ ବୁଝାଅ । ବାଲକମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଯେଉଁଠିର ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର ହୋଇଥାଏ, କାତଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସେପରି ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ହୋଇଥାଏ ।

ପରିମାଣ—କାତଖଣ୍ଡକୁ ମାପି କେତେ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ, କେତେ ଓସାର ଓ କେତେ ଉଚ୍ଚ ଏହା ବୁଝାଅ । ଏହି ବିଷୟ ବୋଧ କଲା ସମୟରେ ଅଙ୍ଗୁଳ ବୋଲନ୍ତେ କଣ ? ଫୁଟ ଓ ଗଜ ବୋଲନ୍ତେ କେତେ ଲମ୍ବ ? ଏହାମଧ୍ୟ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରୟୋଜନ—(୧) କାତଖଣ୍ଡ ଦର୍ପଣସ୍ଥ ଏ; (୨) କବାଟରେ ଲାଗେ (୩) ବୋତଲ ଭରାବସ୍ତୁ ଏ; (୪) ଅଣିର ଚପମାସ୍ଥ ଏ; (୫) ଅଳ-କାରରେ ପଥର ବଦଳରେ ବସେ (୬) କାତରେ ମାଲ ସ୍ଥ ଏ;

(୫) ନାମାପ୍ରଚାର ଖେଳବାନପାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତହୁଏ ।

ବିଶେଷ ଗୁଣ—କାଚ ହାତକୁ ଘୁରୀ ଲାଗେ; ଚକଟଲାଗେ; ଦାଗ ହୋଇଥିଲେ କାଚ କାଟିଦେଇଥାଏ; ପଡ଼ିଗଲେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ (ଏହା କାଚ ପକାଇ ଲାଙ୍ଗିଯିବାର ଦେଖାଇବା ଅବସ୍ଥା); ଅଖି ଅଗରେ ରଖିଲେ ଅନ୍ୟ ପାଖର ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଦିଶେ ।

ଭୁଲନା—କାଚ ଖଣ୍ଡ ଅନ୍ୟ କାଠଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିତ ଭୁଲନା କରାଇ ନେଥିବା ଗୁଣାଦିଗୁଣ୍ଠ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଇବା ଉଚିତ; ଯଥା:—କାଚ-କବାଟ-ଦରଜିରୁ ବାହାରର ପଦାର୍ଥ ଦିଶେ—(ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ) କାଠ-କବାଟ-ଦରଜିରୁ ବାହାରର ପଦାର୍ଥ ଦିଶେନାହିଁ (ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବୁଝାଅ) । କାଚ ଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଅଳ୍ପ ପାଣି ପକାଇଲେ ଖସିପଡ଼େ (କାଚରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ରକ୍ତ ନାହିଁ ବୋଲି); କାଠଉପରେ ଅଳ୍ପ ପାଣି ପକାଇଲେ ଚିଲିଯାଏ—(କ୍ଷୁଦ୍ରରକ୍ତ ଅଛିବୋଲି) ବୁଝାଅ ।

ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ ପକ୍ଷରେ ଏତିକି ଶିକ୍ଷା ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ପ୍ରଥମ ଓ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏଥିରୁ ଅଧିକ କିଛି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ ଯଥା:—କାଚରେ ଛୁଇଁରଦାଗ ପଡ଼େ ନାହିଁ, କାଚ ଖଣ୍ଡେ ନେଇ ଅଖି ଅଗରେ ରଖିଲେ ଅଗରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥସବୁ ଦିଶେ; ମାତ୍ର ମୁଖ ଦିଶେ ନାହିଁ । ଏହା ବାଲକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବ କି ଖଣ୍ଡେ ଦର୍ପଣ ନେଇ ଅଖି ଅଗରେ ରଖ । ଏବେ ପିଲାମାନେ ମୁଖ ଦେଖିପାରିବେ, ତେବେ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବଯେ, ଦର୍ପଣ ପିଠିରେ ପାଚା ଘଷାହୋଇ ଥିବାରୁ ମୁଖ ଦିଶିଲା । କାଚଖଣ୍ଡ ଖରାରେ ରଖିଲେ ତହିଁରେ ପଡ଼ିବା ବିରଣ ସବୁ ଉପରକୁ ଜେଇଁକରି ଧଳାଇଲାପରି ଦିଶେ । ଏଦିପରି ଚକଟ ଓ ଗୁଳ୍ମ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ଦୂର୍ବ୍ବ ବିରଣ ପଡ଼ିଲେ ତାହା ଜେଇଁ ଉଠେ । ଯେଉଁ ଘରେ ତୁଳ ଲିପା ହୋଇଥାଏ ତହିଁରେ

ଖରାବ ଅଧିକ ବାଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏବେ ଖଣି ଏ ଚିନିପାଟଣାକାତ ନିଅ, ମୂର୍ଦ୍ଧବରଣକୁ ଏଥିଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କର । ଭଲ ମାତ୍ର ପ୍ରକାର ଖିଙ୍କା ଥିବାର ଦେଖାଯିବ । କାତ ଅଗ୍ନିରେ ତରଳେ ଓ ଏଥିରୁ ସ୍ୱନାରୁ ବାହାରିଲାପରି ତାର ବାହାରେ । କାତ ପାତ୍ରରେ ଖାଲିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖିବାକୁ ଧୃଢ଼; କାତରେ ତାୟୁ ଭେଦ କରି ପାରେନାହିଁ । କୌଣସି କାତ କବାଟ ଥିବା ଘରଭିତରୁ ଜଣେ ଲୋକ ରଜି କଲେ ବାହାରକୁ ଶୁଭବନାହିଁ; ସେ ପାଖରୁ ମାତ୍ର ପାଟ ମେଲା କରିଥିବାର ଦିଶିବ । ତାୟୁ ପ୍ରବେଶ ନକରିବାଦେହରୁ କାତ ପାତ୍ରରେ ତରଳାର ରଖି ତହିଁରେ କାତ ଘୋଜଣି ଦେଲେ ଅନେକଦିନ ରହେ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଘୋଜଣି ଦେଲେ ବହୁତ ଦିନ ରହେନାହିଁ ।

କଂସାଗିନା ।

(ଶିଷ୍ୟୋପକରଣ ଧରୁ ଥିବାର ଅବଶ୍ୟକ)

ନାମ—କଂସାଗିନା ଦେଖାଇ ଏଥିର ନାମ ବୁଝାଅ । ପିତଳରେ, ମାଟିରେ ଓ କାତରେ ଗିନା ପ୍ରସ୍ତୁତହୁଏ ବୋଲି ବୁଝାଅ ।

ଅକାର—ଏହା ଗୁରୁକୋଣିଆ ନୁହେଁ ବା ଗୋଟାଳଆ ନୁହେଁ; ଏହାର ଉପର ସ୍ଥର ତକା, ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଳଆ, ସ୍ତାନେ, ଗଜପତ୍ର ହୋଇଥାଏ । (ଶିକ୍ଷକ ବୁଝାଇବା ଗିନାକୁ ଲକ୍ଷକରି ନିଜେ ଏଥିର ସାରାଂଶ ବୁଝାଇବେ)

ବର୍ଣ୍ଣ—ଗୁଳ୍ମ: ଘରୁବେଳେ ଗୁଳ୍ମ; କାତପରି ବହୁଧ ବର୍ଣ୍ଣର କଂସା ନାହିଁ ।

ପରିମାଣ—(ଉଚ୍ଚ, ବେତ ମାପି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ) ଉପର ସ୍ଥରର ବେତ ମାପି ତାହାର ଚିନିସ୍ଥରରୁ ଏକସ୍ଥର ନେଲେ ତାହା

ଗିନାନ ମଧ୍ୟ-ବେଶାର ପ୍ରାୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବ ପାଠରେ ବୁଝାଇଲାପରି ଅଙ୍ଗୁଳ, ପଞ୍ଚ, ଚକ୍ର, ହାତ ଇତ୍ୟାଦି ମାନ ସବୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ । ଏବେ ବୋର୍ଡରେ ଏକ ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କରି ସେଥିର ମଧ୍ୟ-ବେଶା ମାପି ବେଶର ତୁଳ୍ୟତ୍ଵ ଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ପ୍ରୟୋଜନ—କଂଗାଗିନୀରେ ଉପକାୟ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଅମ୍ଳିନ ଶୀଘ୍ର ଉକୁଟି ଯାଏନାହିଁ । ଜାନା ପଦାର୍ଥ ଚଣିବାକୁ ହୁଏ ।

ବିଶେଷଗୁଣ:—ହାତକୁ ଶୁଣି ଲାଗେ । ପଟ୍ଟିଗଲେ ମହଜ୍ଜରେ ଶୁଙ୍ଖେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ଶବ୍ଦ କରେ । ସ୍କୁଲର ଘଣ୍ଟା କଂଗାରେ ତୟ୍ଯୁରହୋଇଥାଏ । ସାଥ ମଜ୍ଜା ହୋଇଥିବା କଂଗାରେ ମୁଖର ଶୁଣୁ ଦିଶେ, ମାତ୍ର ଆଉ ପାଶୁର ବସ୍ତୁ ଦିଶେ ନାହିଁ । ପାତଳ କଂଗାଗିନୀକୁ ସାଥକର ମାଜିଲେ ଭଲରୂପେ ମୁଖ ଦିଶେ । ବହଳ ହୋଇଥିଲେ ଭଲକରି ଦିଶେନାହିଁ । କଂଗାରେ ଖଜୁହୁଏ, ଚୋଟାହୁଏ; ଇତ୍ୟାଦି । କଂଗାରେ ଅଳ୍ପ ଜଳ ପକାଇଲେ ଚାଏଁ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼େ । କାଠରେ ଥିଲାପରି ଏଥିରେ ମୁଷ୍ଟ ରକ୍ତ ନାହିଁ ।

ତୁଳନା:—କଂଗାଗିନୀ ଖୁବ୍ ପିତଳ ଗିନା ଦଳଦିଅ; କଂଗାଗିନୀ ଅଳ୍ପ ଉପରୁ ପଟ୍ଟିଗଲେ ଫାଟିଯାଏ, ମାତ୍ର ପିତଳ ଗିନା ଲୋଡ଼ ହୋଇ ଯାଏ । କଂଗାରେ ଅମ୍ଳିନ ସହଜରେ ଉକୁଟେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପିତଳରେ ମହଜ୍ଜରେ ଉକୁଟେ । ଏତିକି ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ସ୍ତୁଳବିଶେଷରେ ବାଳକମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଓ ବସ୍ତୁଗାନୁସାରେ ଏହି ପାଠ ଅଧିକ କରା ଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ କିଛି ବିଷୟାବିଶୟ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ, ଯଥା:—କଂଗା ମିଶି ଚାଲୁ; କଂଗା ଅଗ୍ନିରେ ଉରଲେ, କୋମଳ ହେବା ସମ୍ଭବରେ

ନାନାପ୍ରକାର ନମୁନାରେ ତାହାର ଆକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଏ ।
 କଂଗାରେ ଛୁଇଁବା ଯାଏ ବହେ; କଂଗା ନମାନ୍ତେ ଚଢ଼ାଦେଲେ କଲଛି
 ଯାଏ । ପାଉଁଶରେ ମାଜିଲେ ମାଫ୍ ହୁଏ । ଉକୁଟିବା କଂଗାରେ
 ଖାଇଲେ ଯେଉଁ ଅଡ଼ି ହୁଏ । ଅଧିକ ଶିଶୁ ଅମ୍ଳ ରହି ନ ପାରେ
 ଇତ୍ୟାଦି ।

କନ୍ଦୁକ ବର୍ଣ୍ଣକ ପାଠ ।

ନାମ:—କନ୍ଦୁକ, ଗୋଲ, ବାହୁଲ ଇତ୍ୟାଦି ଏକ ପଦାର୍ଥ ବାବଦ
 ବୋଲି କୌଣସି ପ୍ରକାର କନ୍ଦୁକ ଦେଖାଇ ବୁଝାଇଦିଅ ।

ଅକାର:—ଗୋଲ । (ଏହିପରି କେତେକ ଗୋଲପଦାର୍ଥର ନାମ
 ବୁଝାଅ) । ଯଥା:—ଲେମ୍ବୁ, କମଳା ଇତ୍ୟାଦି । ଅମ୍ଳମାନଙ୍କର
 ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗୋଲ ବୋଲି ଗୁଡ଼ନାକର ।

ବର୍ଣ୍ଣ:—ଶିକ୍ଷକ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣର କନ୍ଦୁକ ଧରିଥିବେ ତାହାର ନାମ
 ବୁଝାଇଦିଅ । ଏହିପରି କନ୍ଦୁକ ବର୍ଣ୍ଣର କନ୍ଦୁକ ଦେଖାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କର
 କରାଅ । ଯେକୌଣସି ଚମତ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେଲେ
 ମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ଲାଲ, ନୀଳ ଓ ବାମନ ଏହି ତିନି ବର୍ଣ୍ଣ
 ପ୍ରଥମେ ବୁଝାଇପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ । ପରେ ମିଶ୍ରିତ
 ବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ (୧) ପାଟଳ, (୨) ଶ୍ୟାମଳ, (୩) ନୀଳ, (୪)
 ହଳଦିଆ, (୫) ପୀତ, (୬) ବାମନ (ଇଷଡ଼ ହଲଦିଆ ଇଷଡ଼ ଲାଲ)
 (୭) ଲାଲ ଏହି ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ତୋଷ ହେଲାପରି କରାବାକୁ ହେବ ।

ପାଟଳ ବର୍ଣ୍ଣ ବୁଝାଇବାକୁ ଗଢ଼ିଗାରର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଅ । ଶ୍ୟାମଳ
 ବୁଝାଇବାକୁ ଗୋରା ନୁହେଁ ବା ନୀଳ ନୁହେଁ, ଏହିପରି ପାବର୍ଣ୍ଣ ମନୁ-
 ଷ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦିଅ । ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଅକାଶର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖକର ।
 ଲତା ରୁକ୍ମାଦିର ବର୍ଣ୍ଣ ହଳଦିଆ; ହରିତାଳ, ପିତଳ, ଲେମ୍ବୁ ଇତ୍ୟାଦିର

ବର୍ଣ୍ଣ ପାତ ଓ ଛାତ୍ରଲଘୁର ବାଞ୍ଛାପାତ୍ରା ପ୍ରମୋଦ ବର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧୁ
ବୋଲି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣ-ଲୀଳା; ଏହିପରି
ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପରମାତ୍ମା:—ହେତୁ ଏ ଗୁଣର କନ୍ଦୁକ ନେଇ ତହିଁର ମଧ୍ୟରେ
ଏକ ଶୁଦ୍ଧ ରେଦକର ଓ ଶୁଦ୍ଧର ସେତେ ଶୁଦ୍ଧ କନ୍ଦୁକରେ ପ୍ରବେଶ
କଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ଏଥିର ଲମ୍ବ ବୋଲି ବୁଝାଅ । ଅପର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
ଅତି ଅଧିକ ଶୁଦ୍ଧ ରେଦକର, ଓଗାର ମଧ୍ୟ ଗୁଣପରି ପ୍ରମୋଦ ହେବାର
ଦେଖାଇଦିଅ । କନ୍ଦୁକର ସେ କୌଣସିଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ହେଇ କଲେ ପଦି
ତାହା ପ୍ରମୋଦ ମଧ୍ୟ ବାହେ ଗଲେ, ତେବେ ଲମ୍ବ ଓ ଓଗାରର ପ୍ରଭେଦ
ରହେନାହିଁ । ଏହା ବୁଝାଇବାକୁ ବୋର୍ଡରେ ଏକ ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କର;
ତହିଁରେ କେନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ରେଖା ଗୁରୁ ଶାଣ୍ଠି ପ୍ରତି ରେଖା ପ୍ରମୋଦ
ଧରାର ମଠାଇ ବାଲକ ମାନଙ୍କୁ ଚୋପ କରାଅ ।

ଏବେ ପ୍ରମୋଦ କୃତର ଏକ ଘନ ଶାଣ୍ଠି (ପାତ୍ରାର ଲମ୍ବ ଓଗାର
ଓ ଉଚ୍ଚ ଥାଏ) ନେଇ ମାପ କରାଅ । ଏଥିର କୋଣ ସବୁ କାଟି
ଦେଲେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବାହୁଳ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ବୁଝାଅ । କିନ୍ତୁ ମାଟିର
ଘନ ଶାଣ୍ଠି ବ୍ୟବହାର କଲେ ସହଜରେ ଗୁରୁ ଦ୍ଵାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ
ସବୁ ଦେଖାଇଦେବାକୁ ହୋଇ ପାରିବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକଜନ:—ରବର ନିର୍ମିତ କନ୍ଦୁକରେ ଲୋକେ ଖେଳନ୍ତି ।
ସୁତାର କନ୍ଦୁକରେ ମଧ୍ୟ ବାଲକମାନେ ଖେଳନ୍ତି: କାର କନ୍ଦୁକରେ
ବର୍ଣ୍ଣଖେଳ ହୁଏ; ଏଥିଦ୍ଵାରା ବାଲକମାନଙ୍କର ହସ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦାୟତା ଓ
ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବଢ଼େ ।

ବିଶେଷଗୁଣ:—କାଠର କନ୍ଦୁକ ସହଜରେ ଗଢ଼ିଯାଏ, ଦାଗକୁ
ଛୁଆ ଲାଗେ, ଅଳ୍ପ ପାଣି ପକାଇଲେ ତହିଁରେ ଚରଣି ଥାଏ, ଅଳ୍ପକୁ

ସୁନ୍ଦରଦିଶେ, ଅତି ଏବଂ ପିଲାମାନଙ୍କ ମନ ରୁଲାଏ । ସୁନ୍ଦର କନ୍ଦୁକ ମଧ୍ୟ କାଠ-କନ୍ଦୁକ ପରି ଥାଏ, ମାତ୍ର ଏହା ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ତକ୍ଷଣେ ଉପରକୁ ଉଠେ । ରବର କନ୍ଦୁକ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଉପରକୁ ଉଠେ ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ।

ରବର କନ୍ଦୁକର ମଧ୍ୟରେ ଘୋଲାଥାଏ, ଉପରେ କଳା ଗିଅଁ ହୋଇ ଥାଏ, ତଳେ ପଡ଼ି ମାତ୍ର ବାଜିଲାକ୍ଷଣୀ ରବର ଜଳିଯାଏ, ଭିତରେ ଥିବା ପତଳ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଯତ୍ନ କରିବାରେ କନ୍ଦୁକ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦିଏ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ବରାଜି ।

ଏହି ଜନ୍ତୁ ବେଷ୍ଟରେ ଶିକା ଦେବା ଗୁରୁଦିନ ବରାଜିର ବେଷ୍ଟ ଅନ୍ତରାଳ କରିବାକୁ ବାଲକମାନଙ୍କୁ ଅବେଶ ଦିଅ । ତାହାର ଅଣ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳରେ ଢେର ଦିଶେ ଓ ସେ ଗୁଲିଲା ବେଳେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଦିନାଦି, ଏହା ଜାଣି ଆସିବାକୁ କହ ।

ନାମ:—ପାଠ ବୁଝାଇବା ବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ କାନ୍ଥରେ ଲଗାଇ ପରସ୍ପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନ୍ତୁର ନାମ କୁହାଇ କ୍ରମେ ବରାଜିର ନାମ କୁହାଅ; ପିଲାମାନେ ଘରେ ଦେଖିଥିବା ବରାଜିର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି କେବଳ ପଟରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବ ବୋଲି ବୋଧ କରାଅ । ଥରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଏକ ବାଲକକୁ ପଟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ “ଏଇଟା କଣ?” ବାଲକ କହିଲା “ଏହା ବଲେଇ” ତେବେ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ “ଆସ୍ତ୍ର ଏହାର କାନ ଦୁଇଟି ଧରି ଉଠାଇ ଆସ” ବାଲକ କହିଲା “ଅବଧାନେ, ଏହା କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ର, ବସନ୍ତ ଉଠାଇ ଆସିବ? ଏହି ଉଡ଼ୁରେ ବୋଧ କରିବାକୁ ହେବ; ଜଣେ ଚନ୍ଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟର ‘ଘୋଟ’ (ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି) ଭଳି ଏହା ଅମ୍ଳଲୋକର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ବୋଲି ବୁଝାଅ ।

ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଏହିପରି ବୁଝାଇଲାବେଳେ ଶବ୍ଦ
ବୁଝିବା ବା ଦେଖିବା ନିକଟା ନେଇ ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ଦେଖିବା ଚିତ୍ର
ହୋଇ ବୁଝାଅ । କାରଣକ ଏହିପରି ବସ୍ତୁପାଠ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପ୍ରମୁଖ-
ରେ ପାଠ୍ୟ ବୋଧ କରାଯାଇଥିବ ତାହା ଦୃଢ଼ରେ ଗାର ଦୋଇ
ରହିଯିବ ।

ଅନ୍ଧାର:—ଏହିପରି ଜନ୍ମର ଅନ୍ଧାର ବୋଧ କଲାବେଳେ ପ୍ରଥ-
ମରୁ ଜନ୍ମର ଦେହ କେତେ ଶୁଣ ତାହା ଶୁଣି କର ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଶୁଣର ଅନ୍ଧାର ବଢ଼ିବା ସହଜ । ବରାଜିର ଦେହ ତିନି ଶୁଣ; ଯଥା
ମୁଣ୍ଡ, ଗଣ୍ଡି ଓ ଲାଞ୍ଜ । ମୁଣ୍ଡ ଗୋଲ, ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇଗୋଟି କାନ ଅଛି,
ଦୁଇଗୋଟି ଆଖି ଅଛି, ଗୋଟିଏ ନାକରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ପୁଞ୍ଜା ଅଛି,
ଦଶ ଅଛି, ପାଞ୍ଚ ଅଛି, ପାଞ୍ଚରେ ଦାନ୍ତ ଅଛି, ଦାନ୍ତ ଗର୍ଭ ଗର୍ଭ ଓ ଗନ୍ଧ,
ଜିହ୍ଵା ପାତଳ, ବରାଜିର କାନ ଠିଆ, ଆଖି ଗର୍ଭ, ଓ ନାକ ଲମ୍ବ
ଓ ତେପଟା ଇତ୍ୟାଦି । ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗଣ୍ଡିକୁ ବେକ ଯୋଗ କରେ ।
ଗଣ୍ଡିରେ ଗୋଟିଗୋଟି ଗୋଟିଏଲଗ୍ନହୋଇଅଛି, ଗଣ୍ଡି ଗୋଟାଲଅ,
ଗୋଟି ଉପରେ ଅଛୁଆରେ ରଖା ହୋଇଥିଲା ପରି ଥାଏ (ମନୁଷ୍ୟ
ଦେହପରି ଖଳଣ ନଥାଏ) ଅଗ ଦୁଇ ଗୋଟି ଖଳଣ, ପଛ ଦୁଇ
ଗୋଟି ଅଳ୍ପ ବାକ, ପାଦର ନଖ ଗର୍ଭ ଓ ଗନ୍ଧ, ପାଦ ତଳରେ
ରବରପରି ମାଂସ ମୁଠା ଥାଏ, ଲାଞ୍ଜ ପଛଅଙ୍ଗକୁ ଓହଳିଥାଏ,
ଗୋଟାଲ ହୋଇ ଶେଷକୁ ଗୋଟିଆ ହୋଇଥାଏ ।

ବର୍ଣ୍ଣ — ଉଦ୍ଧୃତ ବର୍ଣ୍ଣର ବରାଜି ଅଛିନ୍ତୁ । ରଙ୍ଗ, ପଦ୍ମ, ଓ
ଦଳଦିଆ ବରାଜି କେବେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ନାଆଗଣରେ ଶୁଦ୍ଧ,
କାଞ୍ଚିଆ, ନୀଳ ଓ ପଦ୍ମ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣର ବରାଜି ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ପରିମାଣ:—ବରାଜିର ଲାଞ୍ଜଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏନ୍ତୁ ମାପିଲେ ପ୍ରାୟ

ଏକ ଚକ୍ର ହୋଇ ଯାଇବ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରାସ ଏକ ଫୁଟ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ।

ଅହାର:—ବିରାଜି ସ୍ବଚ୍ଛା ଖାଏ, ଦୁଧ ଓ ମାଂସ ବେଶ୍ୟରେ
ବେଶ୍ୟ ଛାଡ଼ି ରଖିଥାଏ ।

ପ୍ରୟତ୍ନକର:—ବିରାଜି ଗହଳରେ ମୃତ୍ୟୁ ଧରି ଖାଏ, ଗୋଷାମାନ
ସ୍ବାମିକୁ ସ୍ବାଗତାର ତାହାଙ୍କ କୋଠରେ ଗୁଏ, ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖେଳେ,
ବିରାଜିର ସ୍ବାମିକୁ ଅପଦ ଅଗିତାବେଳେ ବିରାଜି ଶକ୍ତିଧାରୀଙ୍କର ଉପ-
କାର କରେ; ଏସବୁସବୁରେ ଏକ ଜାହାଜୀ ଅଛି । “ଅଗ୍ନି ଏକବକ୍ରର
ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା, ଗୃହ ସ୍ବାମୀ କବାଟ ଦେଇ ଶୋଇଥିଲେ
ମାତ୍ର ବିରାଜି ବାହାରେ ଥିବାରୁ ଅଗ୍ନି ଲାଗିବାର ଦେଖି ତତ୍ତତ୍ତ
ଗୃହ ସ୍ବାମି ଶୋଇଥିବା ଘରର କବାଟକୁ ଯାଇ ରାଖି ମିଆଁରୁ ବନ୍ଦ
ଗୃହ ସ୍ବାମୀକୁ ଉଠାଇଲା । ମେ ଏବେ ଅଗ୍ନି ଲାଗିଥିବାର ଦେଖି
ପୋଲିଷକୁ ସଜାଏ ଦେଲେ । ପୋଲିଷ ଅଗ୍ନି ଜଳପତ୍ର ଦ୍ବାରା ଅଗ୍ନି
ଲିପୁତଲେ । ବିରାଜି ଗୃହସ୍ବାମିକୁ ଉଠାଇ ପ୍ରମୋଦ ଦେବାରୁ
ପୋଲିଷ ପୁରସାର ଗୁରୁପ ବିରାଜିକୁ ଏକ ପଦକ ଦେଲେ; ତାହା
ସେହି ବିରାଜି ବେଳରେ ଝୁଲୁଥାଏ” ।

ବେଶ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ:—ବିରାଜିର ଦେହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
ଦେହରେ କୋମଳ ରୋମ ଥାଏ, ବିରାଜିର ପାଦତଳେ ମାଂସ ମୃଦା
ଥିବାରୁ ବିରାଜି ଗୁଲିଲାବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ଯେଥିରେ ମାଜିଦେଇ
ଗଲେ, ଅତୀବ ଏସବୁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣେ ନାହିଁ । ବିରାଜି ଗଛରେ
ଚଢ଼ିପାରେ, ଗାନ, ପକ୍ଷିମାନଙ୍କୁ ଧରି ଖାଏ । ଏ ଚଢ଼ିଲାବେଳେ
ନିଶ୍ଚୟ ଗଛରେ ମଜାଇ ଚାହିଁ, ଏହାର ଗୁଲିବା ଶବ୍ଦ ନିଶ୍ଚୟ
ବାରୁ ପକ୍ଷିମାନେ ନିଶ୍ଚୟରେ ବସାନ୍ତେ ଆସି, ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନଙ୍କୁ
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ କରେ । ମୃତ୍ୟୁମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଧରେ । ବିରାଜି

ଗାଡ଼ିଲେ ଲାଙ୍ଗୁ ପିଟେ । ବରାଡ଼ି ଗୁଃ, ଦେହ ନିର୍ମଳ ବଳେ;
ଏହାର ଛିବ ପତଳ ଦେବା ଦେହରୁ ବହୁତ ଦୂରକୁ ଲମ୍ବାଇ
ଗୁଃପାଟେ, କୋଡ଼ିର ଅଣି ଅମାରରେ ଛିଆଁପରି ଝଟୁଥାଏ ।

ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କେ ଅଧିକ କିଛି ବୁଝାଇବାକୁ ଦେବ ।

ବୋଉ—ବ୍ୟୟକାନ୍ତିର ଜନ୍ମ, ଶିକାରୀ ଜନ୍ମ । ଭୂଆଁ ବରାଡ଼ି
ସାନ ବୋଉକୁ ମାନ ଖାଏ । ଏହାକୁ କୁଳଜନ୍ମ ଅଉ ଦେଖାଯାଏ
ନାହିଁ । ବୋଉ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନ୍ମ । ବନ୍ଧ୍ୟ ବୋଉ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ
କଟାଏ ବହନ୍ତି; ବୋଉ ବଞ୍ଚିଲେ ମରୁ ନିଶାବଦ୍ଧରେ ।

ଭୂଳନା.—ଭୁକୁର ମଙ୍ଗେ ଭୂଳନା ବରାଯାଇ ପାରେ ।

ଗାଈ ।

ନାମ:—“ବେତେକ ଚୂଡ଼ପାଳନ ଜନ୍ମର ନାମ ବଡ଼” ଏହିପରି
ପ୍ରଶ୍ନ କରି “ଗାଈ” ଶବ୍ଦ ବାହାର ଦେଇ ଚନ୍ଦ୍ରପଟରେ ଗାଈର ଘଡ଼
ଦେଖାଇବାକୁ ଅଦେଶ ଦିଅ । ଗଳୀର ଗାଈର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଏହି
ନିର୍ଜୀବ ପଟରେ ଲେଖା ଦୋର ଅଛି ହୋଲି ବୁଝାଅ ।

ଅକାର:—“ବୋଉ” ପାଠପରି ଗାଈର ଲୁଗା ନବୁ ବୁଝାଅ, ପଥା—
ମୁଣ୍ଡ, ଗଣ୍ଡି ଓ ଲାଙ୍ଗୁ; ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ଓହଳି ଥାଏ, ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗଣ୍ଡି
ମଧ୍ୟରେ ବେକ ଅଛି । ଏହି ଉପାଦରଣଦ୍ୱାରା ଚୂଢ଼ପୁ ଶ୍ରେଣୀରେ
ଭୂଗୋଳ ପାଠ ମମୟରେ ପୋଲିବ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ମହତ୍ତ୍ୱ ହୁଏ ।
ମୁଣ୍ଡର ଉପରି ଖୁବ ଓସାର; କ୍ରମେ ଗଳକୁ ମରୁ, ଏହା ଗୋଟାଏ ନୂଆ
ମାଡ଼ ଚେପଟା, ଉପରେ ଦୁଇଗୋଟି ଶିଙ୍ଗ ଥାଏ, ଶିଙ୍ଗ ମୂଳରେ ମୋଟ,
ଅକ୍ଷରାଗ ମରୁ, ଦୁଇଗୋଟି ବଜ୍ର ଅଣି ଥାଏ, ନାକ ଲମ୍ବ ଓ ଉକ୍ତ
ଦୁଇ ଫୁଟା ପାଖରେ ଚେପଟାଦୋଳ ଥାଏ; ଗାଈର ପାଟିରେ ବେବଳ
ତଳ ଧାଡ଼ିରେ ଦାନ୍ତ ଥାଏ । ଗାଈ ଦାନ୍ତଲାଟେଲେ ଦୁଇ ଦାନ୍ତ,

ଗୁରୁ ତାକୁ, ଛଦାକୁ ବା ଅଠଦାକୁ (ଦାଣି) ଏହିପରି ଦାନେ ମାତ୍ର
ସେମ ସଖ୍ୟାରେ ଦାଣ୍ଡେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ପାଠରେ କଳଦାନ୍ତୁଆଏ

ଚଣ୍ଡିନେ ଗୁରୁ ଗୋଜ ଥାଏ, ଅର ଦୁଇ ଗୋଜ ଗଲଣ,
ପଛ ଦୁଇ ଗୋଜର ଜଫ ମୋଟ ହୋଇ ଅନୁ ପାଶରେ ଅନୁ ବକ୍ର,
ଗୁରୁ ଗୋଜର ଶୁଭା ଦୁଇ ଧଳା, ଏହା ଉପରେ ଗାଳା ଦୁଇ
ଗୋଟି ପିଲେ ଶୁଭା ଥାଏ, ଗାଈ ପଛରେ ଗୁରୁଗୋଟି ଚରଥାଏ ।
ଲାଞ୍ଜ ପଛ-ଦୁଇ-ଗୋଜ ଗଳିରେ ଓଡ଼ଳଥାଏ, ଏହା ଦୌଡ଼ି
ପରି ହୋଇ ଶେଷକୁ କଳାବାଳର ଗୁମର ଗୁମ୍ଫା'ରେ ଶେଷ ହୋଇ
ଥାଏ । ଏହି ଲାଞ୍ଜ ଦୂରା ଏ ମଗାଦି କାଟିମାନଙ୍କୁ ଓଜାଏ ।

ବର୍ଣ୍ଣି:—ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ଗାଈ ଅଛି, ଯଥା—ରାଜା, ବଉଳା,
ଧଳା, କଳା, କାଷ୍ଠିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅହର:—ଗାଈ କୁଣ୍ଡା, ପାଳ, ପୋମଞ୍ଜି, ପାଣିଆ, ମହୁଲ,
ଇତ୍ୟାଦି ଖାଏ । ଛୋଟାଯାଦ ଡୋରାକୁ ବଜ ସୁଖ ଗାଏ ।

ପରିମାଣ:—ଗାଈ ପ୍ରାୟ ଦିନଦ୍ଵାରା ଉଠ, ଓ ଗୁରୁଦ୍ଵାରା ଲମ୍ବ
ହୁଏ । ଏହି ବସନ୍ତ ଶିଷା ଦେଲାବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟକୁ ଲକ୍ଷକର
ବୁଲାଇବାକୁ ହେବ ଯେ ଗୁରୁଦ୍ଵାରା ଲମ୍ବ ହେବା ଗାଈର ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁରୁ
ଅଙ୍ଗୁଳ ହୋଇଅଛି, ତେବେ ଏହିପରି ଗୁରୁ ଦ୍ଵାରର ଭୂମିର ଚନ୍ଦ୍ର
ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ ଅଙ୍ଗୁଳ ହୋଇଯାରେ । ଏହିପରି ଉପାୟ ଦ୍ଵାରା ସ୍ଥେଳ
ବୁଲାଇବାକୁ ହେବ । ସ୍ଵଚ୍ଛାନ୍ଦି ଭୂମିଖଣ୍ଡର ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ଧୂସ୍ର ପଟରେ
ଲେଖା ହୋଇଅଛି ବୋଲି ବୋଧ କରାଅ ।

ପ୍ରୟୋଗ:—ଗାଈ ପିଲା ଜନ୍ମ କଲେ ତାହା ଅନୁମାନକ 'ଗୁପ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ସ୍ଵରାଜ୍ୟର ଲୋକେ କୃଷିଜୀବୀ, ଅତୀତ ସ୍ଵରା
ର୍ଷକୁ ଗାଈ ରକ୍ଷା କରି ଅଛି ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଏହି ଗା

‘ଗଣ’ କରବାର ଦିନ ମାନଙ୍କ ଅଧିକାର ଧର୍ମ । ଗାଈ ଦୁଧ ଦିଏ, ଗାଈର ଗୋବର ଖାଦି ହୁଏ, ଗାଈ ମନଗଲେ ତାହାର ଫେରିବ ପାଶୋର ଉଦ୍ଧାରି ହୁଏ ।

ବିଶେଷତ୍ବ:—ଗାଈର ବେଳ ତଳରେ କମ୍ବଳପରି ମଂଗଣୀ ଓହଲିଥାଏ । ଏହାକୁ ଗଳ-କମ୍ବଳ କହନ୍ତି । ଗାଈ ଦୁଗ୍ଧାଳେ, ପିଲାକୁ ଗୁଡ଼େ, ପିଲାଠାନର ବହୁତ ଗୁଡ଼ ରଖେ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପିଲାକୁ ନେଇ ଟଳେ ତାହାକୁ ମାରବାକୁ ଗୋଡ଼ାଏ । ଗାଈର ସ୍ବଭାବ ଶାନ୍ତ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ଗାଈ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି କମ୍ବଳ ବୁଡ଼ାଇ ଝୁଣ ଅନ୍ତର ବରୁଣବାର ଦେଖା ଯାଏ ।

ଭୂଲିନା:—ଛେଳି ଗଢ଼ା ଭୂଲିନା କରାଯାଇ ପାରେ, ଯଥା—ଛେଳିବେଳ ତଳେ ଚଳନ୍ତୁନି ଥାଏ, ଗାଈ ବେଳତଳେ କମ୍ବଳଥାଏ, ଗାଈର ଗୁଡ଼ିଗୋଟି ଚର, ଛେଳିର ଦୁଇଗୋଟି ଚିର ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦ୍ରବ୍ୟ ।

କେତକ ଗ୍ରାମର ପିଲାମାନେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖିଥିବେ ଓ କେତକ ଗ୍ରାମର ପିଲାମାନେ ଦେଖିନଥିବେ; ଯେଉଁ ଗ୍ରାମର ପିଲାମାନେ ଦେଖି ନଥିବେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ ଏହି ପାଠ ନପଢ଼ାଇ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜନ୍ତୁ କଷ୍ଟସ୍ବରେ ପାଠ ପଢ଼ା ଯାଇପାରେ ।

ନାମ:—ଚନ୍ଦ୍ରପଟରେ ଥିବା ଛବି ସବୁ ଦେଖାଇ ନାମ ବାହାର କର ।

ଆକାର:—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଛୁରୁ ଓ ଅଳ୍ପ ଚେପଟା, ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଛୁରୁ, ଅଖି ଥାଏ, ଅଖରେ ଦୁଇଗୋଟି ରକ୍ତ ଥାଏ, ତାହା ନାସିକା ରକ୍ତ । ଦ୍ରବ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ଅଛି ମାତ୍ର ତାହା ଉପରକୁ ନାହିଁ, ରୋମ ଟେକ ଦେଖିଲେ ଦୁଇଗୋଟି ରକ୍ତ ଦେଖାଯାଏ । ପକ୍ଷି

ସବୁ କେଳି ଭରଣ ପାଖକୁ ଆସୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କପରି ଉପରକୁ ଆସି ନାହିଁ । କେବଳ ଲମ୍ବ ଓ ଛୋଟ ବୋଲିଥାଏ, ଗଣ୍ଡି ତହା ହୋଇ ପଛ ଧରି ଅଳ୍ପ ଗୋଟିଏ; ଦୁଇଗୋଟି ଜେମା ଆସି ଦୁଇଗୋଟି ମରୁ ଗୋଟି ଆସି, ତଳ ଗୋଟିରେ ତଳଗୋଟି ଅଙ୍ଗୁ, ଅଙ୍ଗୁ ମଧ୍ୟରେ ଓମାର ହୋଇ ଏକପ୍ରକାର ବହୁଳ ଚମଥାଏ, ଦେହପାଦ ପଛ ଓ ରେମୁଣା ଅଧିକ ହୋଇ ଥାଏ । ଜେମାରେ ଥିବା ପକ୍ଷ ସବୁ ଛୋଟ ହୋଇ ଥାଏ ।

ବର୍ଣ୍ଣ:—ଧୂଳି, ଅଳ୍ପ ଓ ଗୋଟିର ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଲାଲ, କୁଟି ହଂସ ଗାଢ଼ା ବର୍ଣ୍ଣର ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ପରମ୍ପରା:—ଏକ ଫୁଲ ଉଚ୍ଚ, ଦୁଇ ଫୁଲ ଲମ୍ବ ।

ଆହାର:—ହଂସ ପକ୍ଷୀରେ ବୁଝି ଘାଗ, ଜଗର ଇତ୍ୟାଦି ଖାଏ, ସାନ ଗୋଟ ଖାଏ, ମରୁକୁଣା ଖାଏ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରାୟୁଜନ—ହଂସ ମାଂସ ଖାନ୍ତି, ହଂସପକ୍ଷୀ କଲମସ୍ତ୍ରୁଏ, ହଂସ ପରରେ କୋମଳ ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୁଏ, ହଂସଜିନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟାଧିଏ ଅଟେ ।

ବ୍ୟବହାର—ହଂସ ଜଳରେ ପହଁରେ, ଏହା ଗୋଡ଼ଗଳରେ ଓମାର ଓ ବହୁଳ ଚର୍ମ ଥିବାରୁ ଜଳ ପଛଥାଡ଼କୁ ସହଜରେ ଫିଙ୍ଗିପରେ, ଏହାର ଗୋଟ ଅତ୍ୟନ୍ତପରି ହୋଲିହୋଲି ହେବ । ହଂସ ଦେହରେ ଏକପ୍ରକାର ତେଲ ଥାଏ, ଯେ ପହଁଖାଲିବେଳେ ଯେହି ତେଲ ତଳକୁ ଖସେ, ଏଣୁ ହଂସ ପାଣିରୁ ବାହାରିଲା ବେଳକୁ ଗୋଡ଼ ଚିନ୍ତି ନଥାଏ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ବୃକ୍ଷବର୍ଗ ।

ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷରେ ବସୁଣାଠି ପଡ଼ାଇବାବେଳେ ବହୁଳ ଜାଗ୍ରତ ରହିବାଅବଶ୍ୟକ । କାରଣକି ପ୍ରଧାନଭୋଗରତଦର୍ଶ କୃଷିକାର ନୋବ

ସମ୍ବଳ, ଅତି ଏବଂ ବୃକ୍ଷର ଗୁଣ ଚିତ୍ରଣ, ରୂପାନ୍ତରା ବସ୍ତୁରେ ସ୍ବରୂପବାସୀ
ଅନ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ ଜଣାବାକୁ ଦେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ଏବଂ
ସ୍ଥଳ ବଗିଚା ରହିବା ନିତ୍ୟାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଯେତେ ବୃକ୍ଷ ବାଲକ
ମାନେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବେ ସେ ସବୁ ବଗିଚାରେ କଥାଲେ କଥାଲେ ।

ଅମ୍ବଗଛ ।

ଜାମ — ବଗିଚାରେ ଅମ୍ବ ଗଛ ଥିବାର ବାଲକମାନେ ଜାଣିଥିବା
କଥା ପ୍ରଶ୍ନ କରି ବୁଝାଏ । ଏହି ବୃକ୍ଷ ଅଳ୍ପବୟସୀ ବସ୍ତୁ ବାଲକମାନେ
ଦେଖିଥିବା ଉଚିତ ।

ଅକାର — ଛତାକାର, ବହୁ ଶାଖାୟୁକ୍ତ ।

ପରିମାଣ — ଛୁଅ ଓ ବଜ୍ର, ନାନାପରିମାଣର ହୁଏ ।

ପ୍ରୟୋଜନ — ଅମ୍ବ, ଖଲ ଖାନ୍ତି, ଅମ୍ବକାଠ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଲାଗେ, ଅମ୍ବପତ୍ର ତୋରଣ କରି ବାନ୍ଧନ୍ତି; ଜଳାନ୍ତି, ଅମ୍ବଗଛ
ଛାୟାରେ ପଢ଼ବମାନେ ବାସ କରନ୍ତି ।

ବିଶେଷଗୁଣ — ଅମ୍ବକାଠ ଉପରେ ଖୁବ୍ ଥାଏ, ତାହା ସହଜରେ
କଟା ସାଇ ପାରେ, ମଧ୍ୟର କାଠ ଅତ୍ୟା ଶୁଷ୍କ, ଅମ୍ବକାଠରେ ଚଞ୍ଚୁକୁ
ଘୁଞ୍ଚିଶିଳାପରି ଖୁବ୍ ଚଳେ ଅଛି । ବଣାକାଠ ଚାଲିରେ ଜଳୁଥିବାର
ବାଲକମାନେ ଦେଖିଥିବେ ଓ ଗୋଟିଏଟି କାଠର ପତ୍ର ସବୁ
କ୍ଷେପଣ ବହୁଥିବା କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ମନେ ଭରାଅ ଓ ରକ୍ତ ଥିବାରୁ
ସେପରି ବାହାରେ ବୋଲି ବୁଝାଅ ।

ଗୁଣପ୍ରଣାଳୀ — ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଞ୍ଜି ଦୁଇଖାଲ, ଏହା ଜାଣିବାକୁ
ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଝଟାମଞ୍ଜି ନିଅ, ଉପରର ଅବରଣ ପଟାଉଲେ
ଦେଖିବେ ସେ ଭିତରର ରସ ଦୁଇଖାଲରେ ବିଭକ୍ତ । ଅଳ୍ପ ମୁଗ ବେଲ
ଖାଣିଲେ ଖଦାଅ, ଡାକୁ ନମସ୍ତରେ ଦେଖିବ ସେ କଷ୍ଟର ଖେଦା ଖେଦି

ଶାଳ ମଧର ରସ ଦୁଇସୁଗ ଦୋଳଯିବ ଓ ଗେଡ଼ି ରମର ମଧରୁ
 ଏକ ଗଜା ବାହାରିବ, ଅନେକ ଲୋକେ ପଦ୍ମ ମଞ୍ଜି ଦେଖିଥିବେ
 ଗେଅମଧରେ ଏକ ଶୁଭ୍ର ପଦ୍ମ ବୃକ୍ଷ ଅଛି, ଏହି ଉଦାହରଣ ନବରୁ
 ଶୁଭ୍ର ବୋଧହୁଏ ସେ ମଞ୍ଜି ମଧର ରସ ଦୁଇ ଗୁଣ । ଗେଡ଼ି ଦୁଇସୁଗ
 ମଧର ବୃକ୍ଷ ଅତି ସୁସ୍ୱରସରେ ରହିଥାଏ । ଅଳ୍ପ ରସ ପାଇଲାକ୍ଷଣି
 ତାହା ଅମୃତଭାବେ; ଏହି ରସ ମଧ୍ୟରେ ଗଛର ମୂଳ ଓ ଜାଳ ଥାଏ ।
 ମୂଳ ଗୁଣ ଉଦରକୁ ଯାଏ, ଜାଳ ଉପରକୁ ଯାଏ, ଯଦି ମଞ୍ଜି ଲେଉଟି
 ଟିକି ଲୋପଣ କର ଯିବ ତେବେ ତେଜ ଉପରବାଟେ ବାହାର ମୋଡ଼ି
 ହୋଇ ତଳକୁ ଯିବ ଓ ଗଛ ଭୂମିରେ ଅଥା ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ
 ଯଦି ଏହି ଅନୁଗତ ବୃକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଅମୃତାକ୍ତ ନେଇ ଭୂମିରେ
 ପେଟି ଦେଲେ ଭୂମିରେ ଥିବା ରମଦାନୀ ଯାହା ଉପରର ରସ ଫୁଲିଯିବ
 ଓ ଯାହା ଉପରକୁ ଯାଉଥିବ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚିଥିବା ଗଛର ଉପର
 ଗୁଣ ଉପରକୁ ଓ ତଳକୁ ଗତଲକୁ ଯିବ, ଏବେ ଉପରସ୍ଥ ରସ ଶାଳ
 ଗଛ ଅଳ୍ପ ବୃକ୍ଷ ଦେଲାପରେ ଗେଡ଼ି ସ୍ଥାନରୁ ଗଛକୁ ଉପଜାଲ ନଥ,
 ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ଗଛର ଗାତ ଖୋଲି ସେଥିରେ ରଜମାଃ
 ବର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ଚର୍ବିରେ ଏହି ଶିଶୁ ଅଳ୍ପ ଦୃକ୍ଷକୁ ରୋପଣ କର ଓ ଅଳ୍ପ
 ଜଳ ସେତନା କରୁଥାଅ । ଭୂମି ସେତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱାଳ ହେବ ଗଛ ସେତିକି
 ବୃକ୍ଷ ହେବ, ଏହା ଜାଣିବାକୁ ଦେବ ସେ ତେଜ ଭୂମିରୁ ରସ ଯାଏ
 ଅଗୋ; ଏଥିର ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତ ଏହି ସେ ବାଣୀରେ ଯେଉଁ ତାହା ପଡ଼ିଥାଏ
 ତାହା ବଢ଼ିବାକୁ ଗେଡ଼ିଠାରୁ ବାହାର କାନ୍ଦିବା ଅବଶ୍ୟକ । ବେବଳ
 ଉପରୁପାଣି ପକାଉଥିଲେ ବୃକ୍ଷ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ; ତେଜ ବଞ୍ଚିବ ।
 କ୍ରମେ ଭୂମିରେ ପରି ଅହାର ଖୋଳି ଦୂରୁଥାଏ, ତେଜ ବୃକ୍ଷ କ୍ରମେ
 ଗଛ ବଢ଼ି ହୁଏ ଓ ଭୂମିରେ ସକଳ ଶୁଦ୍ଧରେ ରହେ । ସଦୃଶ ମଧ୍ୟ

ପତ୍ର ବାଟେ ଅବାଧ ଅସେ, ଯଦ୍ବଳରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁର୍ବ ସବାର
ବୁଝାଇବାକୁ ଏକ ଅନ୍ଧାର ଘରର ଝିଟିକ ରକ୍ତମାଟେ ଅସିବା ବାସ୍ତୁ
ପ୍ରକାଶରେ ଅନେକ ଛୁଟୁ, ବସ୍ତୁ ଦେଖାଯିବା ନୃଷ୍ଟାନୁବିଧି । ଏହା
ଛଡ଼ା ଏକ ଘାସ ବୋତଲ ନିଅ, ଏଥିରେ ଶାତଳ ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର,
କ୍ଷମକେ ଦେଖିବ ସେ ସେହି ବୋତଲର ବାହାର ପ୍ରାନ୍ତରେ ପାଳି,
ଜଳ ବୁଦ୍ଧା ଲାଗି ରହିବ, କାତଲେ କିନ୍ତୁ ନଥିବାରୁ ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଏହି
ଜଳ ଅଧି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ବାସ୍ତୁରେ ଥିବା ଜଳ ଶାତଳ ଜାତରେ
ବାଞ୍ଚିବାରୁ ଜମା ହୋଇ ଲାଗି ରହିଲା ।

ଶେଷ୍ଠ ଅମ୍ଳତେର ନିଅ, ଗାଈର ଛେଚିଦେଲ ଲମ୍ବ, ସତା
ପରି ନାଲ ଗନ୍ଧ ଦିଶିବ, ଏହି ନାଲରେ ଦୁଇ ପବୁର ସର୍ବାଙ୍ଗ ନିମିତ୍ତ
ଏହି ନାଲ ବାଟେ ଦୁଇ ଉପର ଦିଗକୁ ଅନ୍ଧାର ସୋଷଣ କରେ,
ତାଳ ଯେତେ ସରୁ ଜଳୀୟ ଅନ୍ଧାର ତେତେ ଉତ୍ତରକୁ ଉଠେ, ଏହା
ବୁଝାଇବାକୁ ଟୀକାଦାନିକ-ଠାରେ ଅବାଧ ଅତି ସରୁ ଛାତ ନଳୀ
ଶେଷ୍ଠ ନେଇ ତାହାର ଅସ୍ତ୍ରସୁଗ ଜଳରେ ଲଗାଅ, ତଳ ଛତ୍ତାନ୍ତା-
ରେ ଉପରକୁ ଉଠିବ । ଶେଷ୍ଠ ବୁଝିବା ଜାଗକ ନିଅ, ଏହାର ଅସ୍ତ୍ରସୁଗ
ଜଳରେ ବୁଝାଅ, ଦେଖିବ ସେ ଜଳ କ୍ରମେ ଉପରକୁ ଉଠିବ; ଶେଷ୍ଠ
ନବାତ ବା ଫୁଲ ଖଡ଼ି ନେଇ ତାହାର ଏକ ଶୁଗ ଜଳରେ ବୁଝାଅ
ଫୁଲ ସରଜଳ ଉପରକୁ ଉଠିବ; ସେହିପରି ଛୁଟୁ ନାଲ ବଡ଼ାରେ ନିମିତ୍ତ
ହୋଇଥିବା ତେର ଯେତେବେଳେ ଚୁଣି ତଳରେ ଥିବା ଜଳୀୟ ରସ-
ରେ ବୁଝେ, ତେତେବେଳେ ରସ କ୍ରମେ ଉପରକୁ ଉଠେ । ଶେଷ୍ଠ
ବନ୍ଧା କାଠ ବା ଛତ୍ର ନେଇ ଛେଚିଲେ ସେଥିରୁ ରସ ବାହାରେ ଏହି
ରସ କ୍ରମେ ଅସିଲାବୋଲି ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ । ଅମ୍ଳ ଗଛର ଫୁଲ
ହୁଏ, ଏହାରୁ ବଉଳ ବଢ଼ିବ, ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ହେଲାକ୍ଷଣି ବଉଳ

ସବୁ ଫଳପ୍ରସାଦ । ଅଳମଧରେ ବୋଇଲି ଥାଏ । ଗୋନଇର ବୋ-
ମନ ଅବରଣ କ୍ରମେ ଅନ୍ଧକାର । ଏହାର ଶବ୍ଦ ବଦଳି । ଅମ୍ବ
ପାଦଗଲେ ପୁରୀ ହୁଏ ତେଣୁ ଜେମିରୁ ହେଉଥାଏ ପଡ଼ିଯାଏ ।
ପାଦର ଅମ୍ବର ପାଳ ଓ ସୁନା ଫେବେଲି ଫେବୁ ।

ଧାନ୍ ।

ଗମ—ବସ୍ତୁ ଦେଖାଇ ବାହାର ବର ।

ଅନ୍ଧାର—କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଟାଏ, ଦୂର ଅନ୍ଧ ଗଣ୍ଡ ।

ବର୍ଣ୍ଣ—ଦୁଇଦିଆ, ଶୁକ, ଲାଲ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପରମାଣ—ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଲମ୍ବତାରୁ ୧ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ।

ଓହାର ଲମ୍ବର ୧ ରୂପ ବୋଇଥାଏ ।

୭

ପ୍ରୟୋଗ—ଅମ୍ବ ଦେଖାଇ ପ୍ରଧାନ ଗାଦ୍ୟ । ଏହାର ଗୁଣ
ମନୁଷ୍ୟ ଗାନ୍ଧି, ଓ ଗୋଟା ଅର୍ଦ୍ଧରୁ ତତ୍ ପ୍ରମୁଖାନଙ୍କୁ ଦିଅଯାଏ ।
କେତେ ପ୍ରକାର ଗୁଣର ମଧ୍ୟ ପ୍ରମୁଖାନଙ୍କୁ ଦିଅଯାଏ । ଗୁଣ
ରୂପରେ ପିଠା ହୁଏ, ଅଠାହୁଏ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ବସେଷାଗୁଣ—ହାତକୁ ଘୁରା ଲାଗେ, ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ତୋଡ଼ିବାକୁ
ଦ୍ରବ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧିଲାଗେ ।

ଉତ୍ପତ୍ତି—ଧାନ ଗଛରୁ ଅସେ ।

ଧାନଗଛ ବସେ ବସେ ବସେ ଗଲେ ଗୁଣପ୍ରକାଶୀ ପଥା:—

ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଗୁଣ ବସି ମାଟି କୋମଳ କରାଯାଏ, ଧାନଗଛର ଗୁଣଦେବ
ଓଲର ରସ ଟାଣି ଅତିବାସୁ ବଦଳି ହେଲାପରି କରାଯାଏ । ଧାନ
ଜେବୁମାସରେ ବୁଝୁ । ଯେତେ ଗାଦି ଥିବ ବର୍ଣ୍ଣ କେତେ କୋମଳ

ରହିବ ଓ ଧାନଗଛ ଭଲ ଅଣିଆକୁ ଗମର୍ଥ ଦେବ, ଅଥଚ ଦୃଷ୍ଟି
 ଶାନ୍ତ । ବାହ୍ୟ ମାର୍ଗଶିଳ୍ପମାନକୁ ଧ୍ୟାନପଥ ସବୁ ପାରେ । ଧ୍ୟାନ
 ଗଛ କାଟି ଅଣି ଶଳାରେ ଗଣି ମଲ୍ଲୁ ଓ ଅଗାଧି ଉତ୍ତାର ଧ୍ୟାନ
 ଅଣି ରଖନ୍ତି । ଦୁମିରୁ ଶିଳା ବାସ୍ତୁରୁ ଅଦ୍ଭୁତଅମୃତ ବା ଏସପୁବେ
 ମୁଚନା କରା ଯାଇଅଛି । ଏଥକୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଅ ପାରିଥାନ୍ତେ । ଗୋ-
 ଟିଏ ଧ୍ୟାନ ଗଛ ଏକ ବୋତଲ ଭିତରେ ରହି କାରି ଦେଲେ ଦୃଷ୍ଟି
 ଦୃଢ଼ କାହିଁ; ତାହା ଚାହାନ୍ତିରୁ ପବନରୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଅସେ
 ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବଜ୍ର ଓ ଲମ୍ବ ବୋତଲରେ ଅସେ ମାଟି ପକାଇ
 ଭାଙ୍ଗିଲେ ଜଳ ଦେଇ ଗଛ ଲଗାଇ କର୍ତ୍ତ ଦ୍ଵାର ବନ୍ଦକର; ତେବେ
 ମଧ୍ୟ ଗଛ ବୃଦ୍ଧିଦେବନାହିଁ । ଏବେ ଝିଅ ଜଣା ଗଲାସେ ବାସ୍ତୁରେ
 ଜାନାପ୍ରକାର, ଶାନ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି । କୌଣସି ଉପାୟରେ ବାସ୍ତୁରୁ ସେହି
 ଶାନ୍ତଦ୍ରବ୍ୟ ଦୁମିରରକୁ ଯିବା ବଞ୍ଚନାୟ । ଅତଏବ ଧ୍ୟାନ କାଟି
 ପାରିଲାକ୍ଷଣିଦୁଇ ଓଜ ଗୁଣ କରଦେଲେ ଦୁମି ଉପାଗ ହୋଇଯାଏ ଓ
 ବାସ୍ତୁରେସବା ଜଳାୟ ଶାନ୍ତସଦାର୍ଥ ସବୁ ମାଟିରେ ଲାଗିଗଢ଼େ । ଏହି
 ଉପାୟରେ ଦୁମିର ଉଦାର ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଏ । ଧ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ
 ଭାଗହୋଇ ଫାଟିଯାଏ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର, ଦୃଷ୍ଟ କାହାରେ ।
 ଏହି ଦୃଷ୍ଟ ଚେରଦ୍ଵାରା କୋମଳ ଓ ନରମ ମାଟିରୁ ଅଦ୍ଭୁତ ସନ୍ତତ
 ବନେ । ତଳର ଅଧାର ଉପରକୁ ଯିବା କଥା ଅମ୍ଳଦୃଷ୍ଟ ପାଠରେ
 କୁହା ଯାଇଅଛି ।

ଚକ୍ତିଅଗ୍ରହ ।

ଜାମ—ପିଲାମାନେ ବଗିଚାରେ ଚକ୍ତିଅଗ୍ରହ ଦେଖିଥାନ୍ତେ ।
 ଅତଏବ ଏମାନଙ୍କୁ ଚକ୍ତିପଟରେ ଚକ୍ତିଅଗ୍ରହ ଦେଖାଇ ଓ “ଚକ୍ତିଅ”

ଦେଖାଇ ଏହା କେଉଁ ଗଛର ଝୁଲି ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ଅକାର—ଏହି ଦୁଇଟି ଏକତ୍ର ଗଛର ଝୁଲି ଯାଇଥାଏ । ମଧ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ଗଛ ତାହାର ଗଣ୍ଡି ବଢ଼ି, ଶିଖର ସ୍ଥାନରେ ବାହୁଳା ଓ ନିଜିଆ ଖାନ୍ତି ଥାଏ ।

ବର୍ଣ୍ଣ—ନିଜିଆଗଛ ପାଉଁଶିଆବର୍ଣ୍ଣର ହୁଏ । ମାତ୍ର ବାହୁଳା ସାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣର ହୁଏ ।

ପରିମାଣ—ସ୍ତବ୍ଧ ଓ ବଡ଼ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାୟ ୮୦ ଫୁଟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଉଚ୍ଚର ଗଛ ଦେଖାଯାଏ । ଗଛର ବେଡ଼ି ଥାଏ ଗୁରୁ ଫୁଟ ଦେବ । ପତ୍ର ପତ୍ରର ଲମ୍ବ ଥାଏ ଏକ ଚଞ୍ଚ । ପତ୍ର ଦୁଇ ଥିବା ହୋଇଥାଏ । ଦୁଇଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଖାନ୍ତି ଥାଏ ତାହାରୁ ମଞ୍ଜୁଆ ବଢ଼ି ।

ପ୍ରୟୋଗ—ନିଜିଆଗଛର ଫଳ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ, ଫଳରପାଣି ପିଇବାକୁ ପ୍ରଧାନ ଗାଳସ୍ । ନିଜିଆ ଉପରର କୋରେ ଦୌଡ଼ି କରନ୍ତି, ଏହି ଦୌଡ଼ି ଫାଣିଗେ ପଡ଼ିଲେ ଖାନ୍ତି ମିଳିଥାଏ ନାହିଁ । କତାକୁ କୁଟିକରି ଗାଧକର ଶେଷରେ ମଧ୍ୟ ରଖି କରନ୍ତି । କତାରେ ଅଖାଅଦି ମୁଣାଯାଏ । ନିଜିଆ ଖୋଳିବାକୁ ଗଢ଼େଇ ବଢ଼ନ୍ତି, ତାହା ଗିନାପର ବସବହାର କରାଯାଏ, ନିଜିଆ ଗଢ଼େଇ ପୋତିଲେ ଭଲ ଚାଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ନିଜିଆ ରମରୁ ମଧ୍ୟ ତେଲ ବାହାରିକରନ୍ତି । ନିଜିଆ ପତ୍ରରେ ଛତୁମଣ୍ଡପ କରନ୍ତି, ଚାହିଁରେ ମଧ୍ୟ ପଟ ବୁଣନ୍ତି । ଖାନ୍ତିରେ ଲିଆ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ଛାନ୍ତି । ନିଜିଆ କାଠ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ । ନିଜିଆ ବାନ୍ତିରୁ ମଦ୍ୟ ବାହାରିକରନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ।

ବିଶେଷଗୁଣ—ନିଜିଆଗଛ ଦେହରେ ବଳାପରି କେଟେଗୁଡ଼ିକ ଦେହ ଥାଏ । ତାହା ବେବଲ ନିଜିଆ ବାହୁଳା ପରିବର୍ତ୍ତନରେ

ଦାଗ ରହିଥାଏ । ଛଅମାସକୁ ବାହୁଙ୍ଗା ଯବୁ ଥରେ ପଞ୍ଜିପାଇ ଏକ ବଳାପରି ଦାଗ ହୋଇଯାଏ । ନଈଅଗରୁକ୍ଷୁମାଗକୁ ଗୋଟିଏ ବାହୁ-
ଙ୍ଗାପତେ ଗଛରେ ଦେଖି ହୋଇଥିବା ଛଅଗୋଟି ବାଙ୍ଗା ଛମାଗରେ ପଞ୍ଜିପାଏ । ଏହି ବଳା ଯବୁ ଗଣିଦେଲେ ନଈଅଗରୁକ୍ଷୁର ବସୁର ଜଣା ପଞ୍ଜିପାଏ । ଦୁଇ ବାହୁଙ୍ଗା ମଧ୍ୟରେ ନଈଅଧୁଲ ଖାନ୍ତିହୁଏ । ଥୁଲ ଥୁଲ ନିପାଡ଼ାଣୁ ନିପୁଟିଲାପରି ବନ୍ଦୋବସୁ କର ଥୁଲକୁ ବାନ୍ତି ଦିଅନ୍ତି ଯେହୁ ଖାନ୍ତିରେ ଏକ କଣା କର ତହିଁରେ ମାଠିଆ ବାନ୍ତି ମଦ ତାହାନ୍ତି । ଥୁଲ ନଈଅ ହେଲେ କୋମଳ ନଈଅକୁ ପଲ୍ଲଭ ବଦନ୍ତି, ପଲ୍ଲଭପାଣି ଦେହକୁ ଥଣ୍ଡା । ନଈଅ ବୁଢ଼ି ହେଉଥିଲେ ପାଣି ଉଦା ପଡ଼ୁଥାଏ । ଭଲକର ପାଚିଗଲେ ପାଣି ଶୁଖିଯାଏ । ନଈଅ ଗଛ କରବାକୁ ପୋତିଦେଲେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ଉଦ୍ଭିରେ ଗଛା ବାହାରେ ଗଛା ବାହାଟଲାକ୍ଷଣୀ ନଈଅକୁ ବାହାରକର ଶୁଖିଲେ ନଈଅ ଭିତରେ ଆଉ ଶୁନ୍ୟ ଥାଏନାହିଁ ସବୁଆକ ଏକ ଥୁଲଗୋଟିପରି ଥାଏ ।

ଗୃଷ୍ମପ୍ରଣାଳୀ—ପାଚିଲା ନଈଅକୁ ଅଣି ତହିଁରେ ଲୁଣ ଓ ପାଉଁ-
ଷ ଗୋଳାଇ ଏକ ଦାଣ୍ଡିରେ ମିଶ୍ରିତ ମୁଣ୍ଡିବାଦେଇ ଗୋଟିଦେବାକୁ ହେବ । ତେଣେଦେଲେ ନଈଅର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ~~ଧାଳି~~ ଅଗରୁକ୍ଷୁ ଏକ ଗଛା ବାହାର ଉପରସୁଗ ଉପରକୁ ଓ ତଳସୁଗ ତଳକୁଯିବ । (ଯେହି ଗଛା ନଈଅର ଶୁନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ଅଥେ ଦୁଇ ପାଇଥିବାସମୟରେ ନଈଅକୁ ଶୁଖିଦେଲେ ଏହା ବୁଝାଯିବ ।) ଗଛ ଅଳ୍ପ ବଡ଼ ହେବା ପରେ ଦାଣ୍ଡିରେ ବାହାର କର ନେଇ ଘୋଷାରେ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ । ଘୋଷାରେ ଲଗାଇବା ଭାବି ଅମ୍ବଗଛପର ବୋଲି ବୋଧ ହେବାକୁ ହେବ ।

ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟାଘ୍ର—ବୃକ୍ଷ ନୟନାୟ ଗାଢ଼ାୟ ଏହି ନିଷ୍ପନ୍ନରେ ଚୟୁର
 କରଦେବାକୁ ଦେବ ଓ ନିଜେ, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣା ଦ୍ଵାରା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ
 ବେଳେବେଳେ ବସୟ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ କରି ପାରିବେ ।

ବସୁଗାଠ ପ୍ରଥମଭାଗ ସମାପ୍ତ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରୁମବ୍ୟାଘ୍ର—କ୍ରିଷ୍ଣରଗାର୍ତ୍ତନ ଅଂଶ ଅନ୍ତର ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶ
 କରାଯିବ ।

